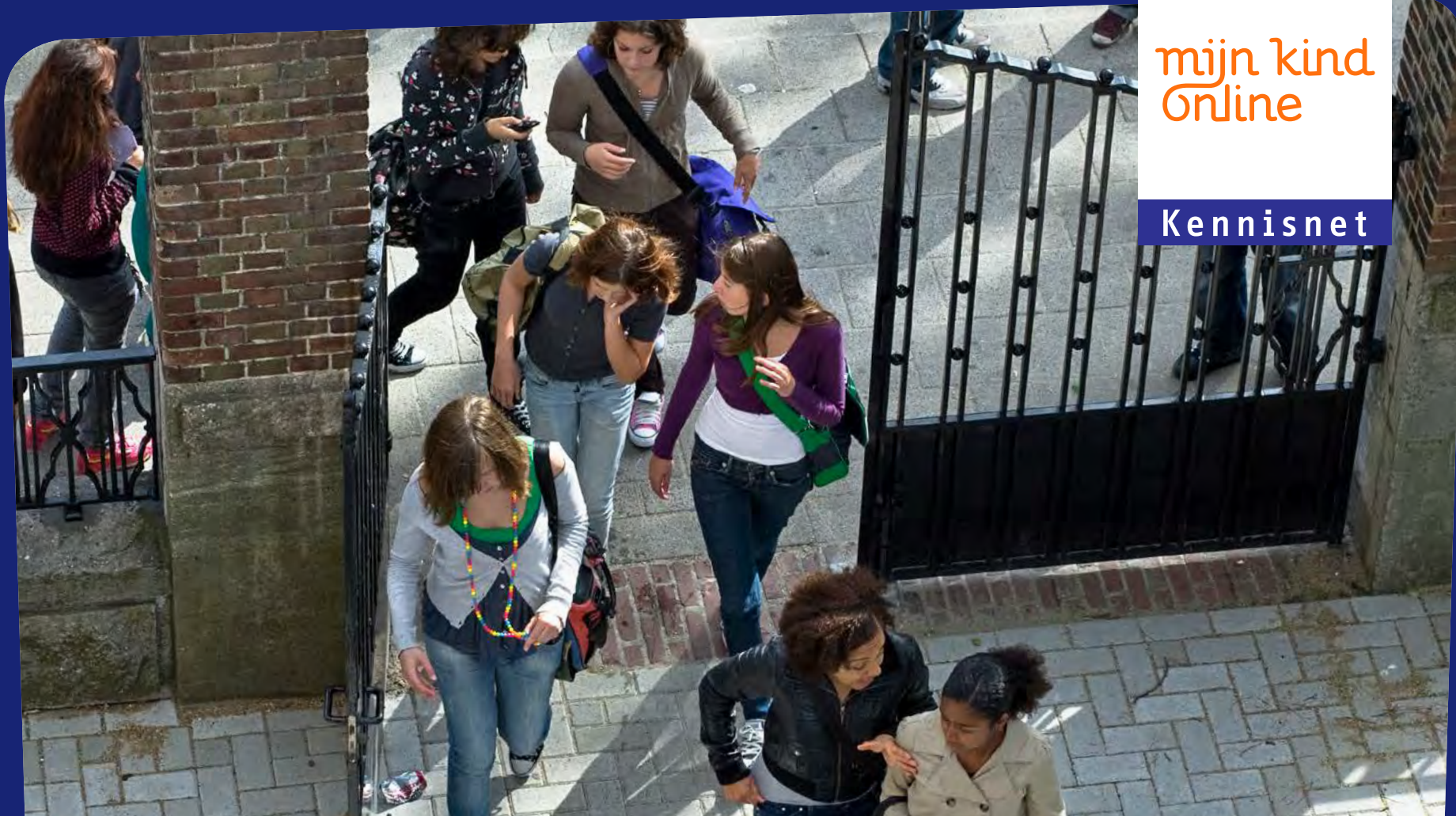

Dialogo in de klas over terreur op sociale media

Voorwoord

Een Amsterdamse middelbare scholier vertelde dat hij het 'best wel eng' vond om op 4 mei naar de dodenherdenking op de Dam te gaan. Zo vlak na de aanslagen in Brussel met zo'n massa mensen samenkomen, en dan ook nog rond dit thema, welk risico hield dat in?

Een paar maanden later gebeurde het weer. In Nice reed een terrorist op de Franse feestdag 14 juli met een vrachtwagen meer dan 80 mensen dood op de drukbezochte boulevard. Terreur en geweld lijken een onlosmakelijk deel van ons leven te worden.

Op sociale media worden angst en verschrikking gedeeld, maar ook de onvermijdelijke haatberichten en complottheorieën. Nu het terrorisme angstwekkend dichtbij is en spanningen in de wereld ook in ons land mensen uit elkaar drijven, nemen de discussies erover op sociale media in felheid toe. De felheid wordt versterkt door media die werken als een vergrootglas en de werkelijkheid kleuren. Dat heeft zijn weerslag in de klas. Ook daar kunnen de emoties hoog oplopen.

Hoe ga je daar als school mee om? Welke gesprekken voer je met leerlingen over hun angsten en hun soms heftige meningsverschillen? Hoe help je je leerlingen omgaan met extreme berichtgeving op internet en sociale media? Kortom, hoe geef je mediawijsheid vorm in deze ingewikkelde tijd? In deze brochure probeert Kennisnet met hulp van deskundigen op deze vragen antwoord te vinden.

*Remco Pijpers,
strategisch adviseur digitale
geletterdheid bij Kennisnet*

"Terreur en geweld lijken een onlosmakelijk deel van ons leven te worden."

Remco Pijpers

Inhoudsopgave

Gebeurtenissen die leerlingen raken	3
Praten over terreur met het gedachtegoed van Gert Biesta	7
Gesprekken over terreur in de media	10
Mediawijsheid	16
Fictie van feiten onderscheiden	20
Mediawijs burgerschap	23
Lessen over mensenrechten	26
Schoolcultuur, visie en beleid	30
Praten over beeldvorming	35
➤ Colofon	39
➤ Verder lezen	39

“Wat sociale media doen met leerlingen, wordt mede bepaald door hoe volwassenen erop reageren.”

Gebeurtenissen die leerlingen raken

Sociale media bieden jongeren de mogelijkheid om vrijelijk hun meningen te ventileren over wat er speelt in het nieuws. Zeker na aanslagen gebeurt dat veel. Micha de Winter, hoogleraar pedagogiek aan de Universiteit van Utrecht, doet onderzoek naar radicalisering onder jongeren. Hij ziet de meest extreme uitingen voorbijkomen. “Het extremisme vermenigvuldigt zich exponentieel op sociale media en internet”, constateert hij.

Sociale media zijn over het algemeen een gemakkelijk platform voor extremisme. Micha de Winter: “Leerlingen kunnen directer, sneller en ongecontroleerd reageren. Ze buitelen over elkaar heen en vinden het stoer om te zeggen dat het gaaf is, dat die aanslagen zijn gepleegd. En als je daar iets tegenover stelt en tegenwicht biedt, ben je van de linkse kerk of een rechtse zuurpruim.” Gelukkig ziet hij wel een tegenbeweging ontstaan, ook vanuit de universiteit, die *‘dare to be grey’* heet. “Als er iets radicaals geventileerd wordt, wordt dat tegen gesproken. Er is dus altijd reden voor optimisme.”

Het is volgens hem niet nieuw dat jongeren zich zo extreem uiten. “Na de moord op Theo van Gogh hoorde je deze geluiden ook. Dit is de realiteit. Sociale media kunnen we niet uitzetten, hoewel ouders kinderen wel beperkingen kunnen opleggen. Des te groter is echter de noodzaak voor volwassenen om zich te bezinnen over hoe ze een

tegenwicht kunnen bieden. Het is belangrijk dat opvoeders zich ermee bemoeien. Wat sociale media doen met leerlingen, wordt mede bepaald door hoe volwassenen erop reageren. Dat is heel sturend. Zij moeten kleur en betekenis geven aan gebeurtenissen die leerlingen raken."

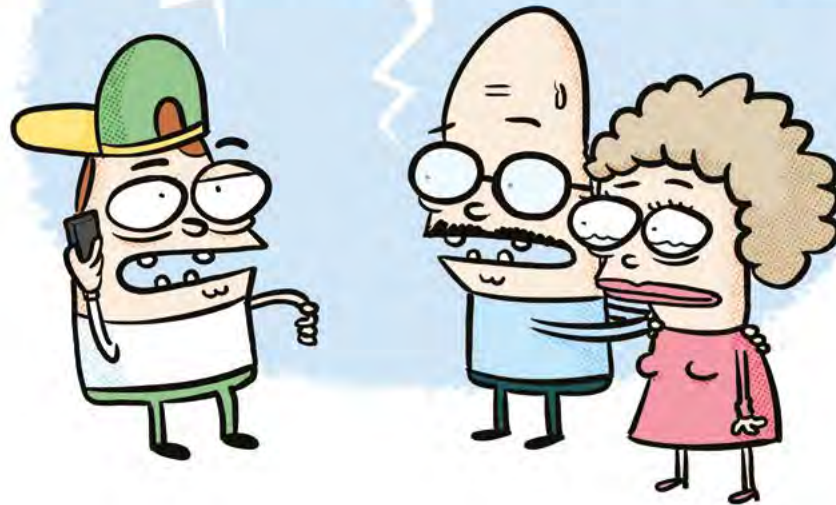
Emotioneel

Micha de Winter pleit ervoor regelmatig in de klas te praten over nieuws. "Maar praten over aanslagen is nogal ingewikkeld, als er in een klas leerlingen zitten die er emotioneel bij betrokken zijn", zegt hij. "Ik was nogal geschrokken van docenten die geëmotioneerd de klas uitliepen, toen sommige leerlingen na de aanslag op Charlie Hebdo zeiden dat die striptekenaars terecht waren neergeschoten. Hun meningsvorming kwam voort uit berichten op sociale media, van de straat en van de peergroup waarin ze zitten. Daar heersen dit soort normen en de leerlingen waren daardoor beïnvloed. Docenten waren hierdoor geschokt."

De Winter doet onderzoek naar radicalisering onder jongeren en de rol die familie en scholen hierin spelen. "Veel islamitische leerlingen die radicale taal uiten, beschouwen hun ouders op religieus gebied niet als autoriteit. Die ouders vinden ze 'islamitische amateurs'. Leerlingen komen via sociale media in contact met mensen, die veel radicaler over de islam denken. De kracht van sociale media is soms zo groot, dat leerlingen daardoor beïnvloed raken. De imam of haatprediker heeft er veel meer verstand van, dus luisteren ze niet meer naar hun ouders. Voor ouders is het dan heel moeilijk om daar alleen tegenin te gaan."

Yo, heb je mijn nieuwe pokoe op m'n Snap gezien? Of check anders mijn Insta. En anders App ik je even.

Dit moet codetaal zijn. Onze bloedeigen zoon, totaal geradicaliseerd!

Morele coalitie

"Dat zie je overigens ook aan de andere kant van het spectrum. Bijvoorbeeld soms linkse ouders met een zoon die neonazi is. Zo'n zoon vindt dat zijn ouders niets snappen van politiek of hoe de wereld in elkaar zit. Ook voor die ouders is het moeilijk om daar tegenop te boksen. Docenten hebben met hetzelfde te maken. Mogelijk weet zo iemand veel van zijn vak, maar leerlingen beschouwen hem niet als autoriteit op het gebied van geloof."

Wanneer opvoeders in hun eentje niet tegen de kinderen op kunnen, hoe krijgen ze hun gezag dan terug? Als oplossing pleit Micha de Winter voor het vormen van pedagogische coalities. Na de terroristische aanslag op Charlie Hebdo zijn leraren, ouders, een imam en een jongerenwerker op scholen samengekomen om te bespreken wat zij konden doen.

De Winter: "De conclusie is dat het gezag een andere vorm moet krijgen. Je moet samen tegenwicht bieden aan wat leerlingen via sociale media en ronselaars binnenkrijgen. Er moeten nieuwe normen komen. Normen van de democratie. Wanneer leerlingen ervaren dat volwassenen samen een consensus hebben over wat goed is en wat niet, heb je een morele coalitie die leerlingen duidelijkheid biedt.

"Als leerlingen het goed vinden dat er een cartoonist is doodgeschoten, kun je ze voorleggen of iedereen die het niet met jou eens is, ook het recht heeft om hetzelfde met jou te doen. Je moet een normatief kader scheppen. Dan heb je tenminste iets in de hand, als er een bomaanslag om de hoek gebeurt."

De Winter vindt dat het onderwijs werk moet maken van de democratie als waardesysteem. "De actuele samenleving polariseert en daar moet iets aan worden gedaan. Ouders en leerkrachten kunnen een coalitie vormen door met elkaar en met kinderen te praten over geweld, radicalisering en complottheorieën. Die zaken moeten op de agenda komen. Dat vergt wel leraren die weten hoe dat moet. En ze moeten al zo veel."

'Zelf ben je het beste laboratorium'

Om kinderen te leren omgaan met sociale media en zich digitaal te ontwikkelen, moet je er zelf ervaring mee hebben. Dat vindt Bert Mulder, lector Informatie, Technologie en Samenleving aan De Haagse Hogeschool. "Zelf ben je het beste laboratorium."

Daarmee zegt Mulder niet dat docenten opeens actief foto's moeten posten op Facebook, Twitter, Snapchat, Flickr of Instagram. "Maar je moet wel een account voor al die platforms hebben. Je moet ervaren wat het is om keuzes te maken." Zelf heeft hij accounts op allerlei sociale media. "Misschien wel honderd. Er kwam in de afgelopen jaren steeds weer iets nieuws, dus zit ik in allerlei netwerken, van Facebook tot Snapchat. Ik wilde altijd

weten wat het was. Zelf ben ik erg terughoudend in mijn bijdragen. Ik ben een kijker en volg alles om bij te houden wat erop gebeurt, wie erop zit en wat het met je doet."

Digitale identiteit

Als je als docent goed omgaat met sociale media en deze actief gebruikt, dan kun je er ook op reflecteren. "Dan weet je pas wat er speelt en krijg je een gevoel voor de digitale samenleving. Zo kun je ook zien hoe leerlingen het gebruiken. Kortom: leraren moeten gewoon een Snapchat account hebben om te weten wat het is. Je moet zelf voor dezelfde digitale keuzes worden gesteld als leerlingen. Bijvoorbeeld over je digitale identiteit. Je moet jezelf een keer de vraag hebben gesteld of je iets gaat tweeten of niet. Of je iets op Facebook wilt zetten of niet. Of je iemand wel accepteert als Facebookvriend. Of je een privé account neemt en een account voor je werk of hobby. Dat zijn allerlei psychologische keuzes waar leerlingen voor komen te staan.

“Leraren hoeven geen driftige gebruikers te worden, maar kunnen met professionele distantie een identiteit opbouwen binnen de sociale media. En bedenken hoe je dilemma’s netjes kunt oplossen en een professioneel oordeel kunt hebben over sociale media.”

Sociale netwerken

“Leerlingen in het voortgezet onderwijs gebruiken online sociale netwerken vaak om bestaande contacten uit te diepen en te continueren”, zegt Roeland Smeets, mediathecaris op het Barlaeus Gymnasium. Uit onderzoek van de Erasmus Universiteit Rotterdam blijkt dat jongeren die veel tijd besteden aan online sociale contacten sterker verbonden zijn met hun vriendengroepen. Online activiteiten zijn positief voor de sociale cohesie.

Het onderwijs zou meer gebruik moeten maken van de cohesie die bestaat in de vriendengroepen van leerlingen, vindt Smeets. “En – voor de duidelijkheid – een klas bestaat meestal uit meerdere van die groepen. De klas zelf is van bovenaf samengesteld en kan in meer- of mindere mate het karakter van zo’n vriendengroep hebben.

Vertrouwen

“Concreet: in ‘mijn’ mediatheek die uit meerdere ruimtes bestaat en waarin 150 leerlingen kunnen, met of zonder pc, werken ze vaak in die vriendengroepjes samen. Ik leg ze geen tuttige regels op, bijvoorbeeld ‘je mag hier niet eten of drinken’. Die zijn slecht voor het onderlinge vertrouwen en de sfeer. Er is maar 1 regel: stoer elkaar niet. Dat werkt prima.

“Wat opvalt is dat die groepjes op allerlei momenten een verschillende onderlinge (werk)sfeer hebben. Soms moet er echt geblokt worden, dan is er grote rust nodig, soms moet er overlegd worden en kunnen de discussies hoog oplopen. Zulke groepjes hebben op zo’n moment verschillende ruimtes nodig, anders storen ze elkaar. Leerlingen kunnen elkaar heel goed helpen als ze maar ongedwongen in een eigen vrije ruimte kunnen functioneren.”

Als het gaat om de heftige gebeurtenissen die via posts op internet de sociale netwerken van leerlingen bereiken, kan die cohesie ook een voordeel zijn. Smeets: “Ik denk dat het heel goed is als een vriendengroepje zelf eerst een bepaald, wellicht heikel onderwerp – vanwege racistische of religieuze facetten – bespreekt en daarna met meningen richting andere groepjes of de klas komt. Ik denk dat zo’n groepje door onderlinge meningsuitwisseling tot een redelijker standpunt komt. Al is het ook mogelijk dat een groepje radicaliseert.”

**“Pas als er iets gebeurt,
is er aanleiding om
daarover te praten.”**

(Digitale) **Virtuositeit in de klas?**

Praten over terreur met het gedachtegoed van Gert Biesta.

Een leraar die de pedagogische momenten om gevoeligheden te bespreken herkent, daar vervolgens in handelt en erover spreekt, noemt onderwijspedagoog Gert Biesta een virtueuze leraar. Virtuositeit is het vermogen om te zien waar de situatie om vraagt en aan te voelen wat de impact is van media op de leefwereld van leerlingen.

“Uit een enquête die onder leraren werd gehouden, bleek 85% van hen de aanslagen besproken te hebben in de klas”, vertelt Heleen Bouwmans, directeur innovatie bij het Advies- en Begeleidingscentrum (ABC) in Amsterdam. “Maar slechts de helft voelde zich uitgenodigd of gesteund door hun directie en besturen. Dat betekent dat het nog steeds een individuele keuze is van docenten om dit soort gesprekken te voeren.

“En het is incident gedreven. Pas als er iets gebeurt, is er aanleiding om daarover te praten. Maar wij denken dat school een cultuur moet willen neerzetten waarin je iedere kans aangrijpt om dit soort gesprekken te voeren. Dus niet alleen bij vakken als maatschappijleer en literatuur iets

doen aan burgerschap. Want dat betekent dat je er bij wiskunde en natuurkunde niets mee hoeft. Terwijl het bij wiskunde ook heel goed mogelijk is om een groot deel van de les aandacht te besteden aan een thema dat eerder die dag ter sprake is gekomen. Docenten die daar wel de vrijheid in nemen, zeggen dat dat makkelijk kan.”

Pedagogische houding

Niet alleen docenten moeten die vrijheid durven en willen nemen, meent Bouwmans, maar “als school en bestuur moet je daar nadrukkelijk op sturen. Burgerschap is niet een vak, maar onderdeel van je schoolcultuur. Het is een pedagogische houding. En daarom is het gedachtegoed van Gert Biesta zo interessant.” Want dat is wat het ABC als leidraad heeft genomen voor het thema burgerschap en schoolveiligheid.

Volgens Biesta is de school een vormende en pedagogische omgeving. En een oefenplaats voor de democratie. Bouwmans: “Democratie is de manier van leven waarvoor wij gekozen hebben in deze samenleving. Het is een manier van samenleven die niet vanzelfsprekend is, maar die je moet leren. Je kunt het echter niet vatten in competenties, democratie is niet een optelsom van vaardigheden. Je bent continu op zoek naar gelegenheden om het leven in een democratie te oefenen en iets te doen met deze vaardigheden.”

Virtuositeit

Dat een docent die pedagogische momenten herkent, daar vervolgens in handelt en erover spreekt, noemt Biesta de virtuositeit van de docent. Virtuositeit is het vermogen om te zien waar de situatie om vraagt. En “het vermogen om in situaties die in zeker opzicht steeds nieuw en

onbekend zijn tot goed handelen te komen”, schrijft Biesta in een blog op [Het ABC](#). Bouwmans: “Virtuositeit is dat een leraar ook in de wiskundes ingewikkelde dingen kan bespreken. Dat hij het kán, niet dat hij het moet. Professionaliteit is te voelen in een groep: wat is hier nu pedagogisch nodig. Het kan ook zijn: de gevoeligheid om het niet te bespreken. Misschien is het wel lekker om even wiskunde te doen.”

Digitale jeugdcultuur

“Zo geldt dat ook voor digitale jeugdcultuur”, betoogt Remco Pijpers, strategisch adviseur digitale geletterdheid bij Kennisnet. “Je hoeft geen kenner te zijn, maar als professional toch met die cultuur uit de voeten kunnen. Je hoeft dus geen Minecraft-deskundige te zijn, in staat om het menselijk lichaam met kleine digitale legoblokjes na te bouwen of om de grijpparmen van een Minecraft-zombie te ontwijken. Wel heb je de professionaliteit om aan te voelen wat de impact is van media op de leefwereld van leerlingen – hoe dat de sfeer in de klas kan bepalen.

“Je wilt dat mensen hun eigen krachten en talenten niet alleen ontwikkelen, maar ze ook inzetten, actief vanuit hunzelf ten behoeve van het geheel.”

Flirts via internet, vriendschappen en ruzies online, de invloed van vloggers op YouTube, de virale kracht van filmpjes van leerlingen, positief en negatief. Gevoeligheden in de klas kunnen ontstaan op een digitale voedingsbodem of online een vlucht nemen. Als leraar weet je hoe je daarover een gesprek moet voeren, wanneer je moet ingrijpen, en hoe, en wanneer juist niet. Ook dat is virtuositeit.”

Emancipatie

Een virtueuze leraar weet op een professionele manier om te gaan met de drie belangrijke dimensies van het onderwijs: kwalificatie, socialisatie en subjectificatie of subjectvorming. Bij kwalificatie gaat het om kennisvergaring en socialisatie is het leren kennen van de cultuur en de culturele regels die er gelden. Subjectificatie is een lastig begrip dat Biesta introduceert. “Waar het om gaat is dat een mens zelfstandig keuzes maakt. Er zit een emancipatorische gedachte achter”, legt Heleen Bouwmans uit. “Je wilt eigenlijk dat mensen hun eigen krachten en talenten niet alleen ontwikkelen, maar ze ook inzetten, actief vanuit henzelf ten behoeve van het geheel. Dat ze dat ook graag willen; ze ernaar verlangen. En dat ze openstaan voor het onbekende, het andere en de ander. Daarom wil je als leraar voortdurend het gesprek aangaan met je leerlingen.”

Dat gesprek houdt rekening met het besef dat mediawijsheid een basisvaardigheid is voor elke leerling, stelt Pijpers. Dat gaat niet alleen over digitale vaardigheden, maar over het omgaan met de inhoud van

alle media. Denk aan de berichten en beelden die via sociale media worden doorgestuurd en soms een eigen leven gaan leiden. Stuur een leerling roekeloos door, deelt hij zonder na te denken berichten op internet? Een bewuste leerling staat stil bij wat hij doet en niet doet online. Hij is een actieve, bewuste en kritische digitale burger.

Weerstand

Democratie is een keuze. Daarin zit vrijheid en gelijkheid. Maar het houdt volgens Gert Biesta ook een begrenzing in en dat is solidariteit. Bouwmans: “In Nederland beschouwen we het kind te vaak als middelpunt van de wereld, vindt Biesta. We hebben de plicht om dat kind te laten ervaren dat het niet alleen is op deze wereld. We moeten ook weerstand bieden, grenzen stellen en risico’s nemen. We moeten het kind zo opvoeden dat het zichzelf in dienst van het geheel kan zien, en wil zien. Anders krijgen we narcistische kinderen die alleen hun eigen talenten belangrijk vinden.”

“Vaak ontstaan er discussies en lopen de emoties hoog op.”

Gesprekken over terreur in de media

‘Heb je het al gehoord?’ Na een aanslag zoals in Brussel, Parijs of Nice grijpen leerlingen direct naar hun telefoon. De één leest het nieuws op nu.nl, de ander kijkt filmpjes via Facebook of Twitter. De invloed van media op hun meningsvorming is enorm groot. Media werken als een vergrootglas en kleuren de werkelijkheid. Vaak ontstaan er discussies en lopen de emoties hoog op. Daarom is het zo belangrijk om daarover te praten met je leerlingen. Maar hoe voer je dat gesprek?

Stappenplan voor een goed gesprek

1 | Voorwaarden en voorbereiding

In zijn boek ‘Macho-mannetjes – 99 tips om de straatcultuur terug te dringen uit de school’ schrijft oud-docent en trainer Hans Kaldenbach dat een goede voorbereiding zeer van belang is, met name bij beladen onderwerpen. Daar hoort bij:

- kennis van zaken
- een professionele houding
- goede gespreksvaardigheden
- overleg met de schoolleiding en/of het team over beleid, aanpak en opvang in noodsituaties
- het voorbereiden van eventuele materialen die richting kunnen geven aan het gesprek
- weten hoe sociale media werken en wat er op speelt

Tip

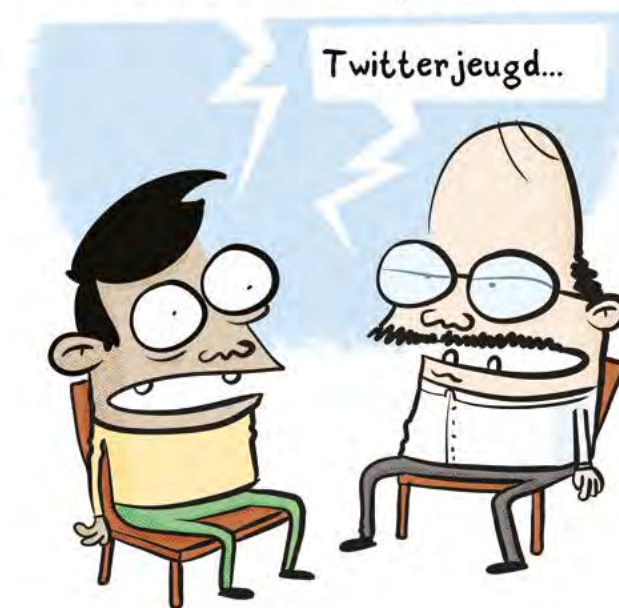
Aankondiging In zijn draaiboek voor cirkelgesprekken over Brussel suggereert Jan Ruigrok van het Expertisecentrum voor Herstelrecht in het Onderwijs (ECHO) om het gesprek aan te kondigen, bijvoorbeeld de dag van tevoren. "Je kunt de leerlingen eventueel vragen hun deelname met hun ouders te bespreken. Wanneer ze zich door hen gesteund voelen zal de opbrengst groter zijn." Daarnaast adviseert hij de keuze om mee te doen aan de leerling te laten: "Wanneer leerlingen zelf bepalen of ze deelnemen aan het gesprek zal de ernst toenemen en de weerstand laag zijn."

Teamoverleg Op het Wellantcollege in Houten werd na de aanslagen in Parijs de volgende ochtend het eerste uur gebruikt om binnen de lerarenteams te overleggen in plaats van les te geven. Docente maatschappijleer Marinka Mulder: "Docenten zijn soms een beetje eilandbewoners, daarom is het extra belangrijk om de aanpak met elkaar te bespreken. Een teamleider kan het initiatief nemen, maar ook begeleiden. Daarnaast kun je achteraf bij elkaar peilen wat er leeft in de klas, leren van de aanpak van een ander en steun vinden."

2 | Regels opstellen

De gemoederen zullen misschien hoog oplopen in de klas, maar volgens Kaldenbach is dat helemaal niet erg: "Het hoort erbij. Als je het onderwerp verzwijgt, bijvoorbeeld omdat je hoopt dat niemand erover begint, blijven de leerlingen gespannen en emotioneel. Ze kunnen het gesprek alsnog afdwingen of zich gaan misdragen. Daarnaast is die onuitgesproken spanning een voedingsbodem voor radicalisering." Daarom raadt hij aan om als docent het initiatief te nemen tot het gesprek, vooral om de controle te houden. "Als je het inkadert en duidelijke regels opstelt, weten de leerlingen waar ze aan toe zijn, terwijl ze toch de ruimte krijgen zich te uiten. Ze voelen zich gehoord."

Ik veroordeel de aanslagen in Brussel en Parijs. Conflicten los je niet op met geweld. #onelove #makelovenotware #noviolence #dialoog #unity

- Geef aan hoe lang het gesprek gaat duren.
- Spreek af dat niemand het met elkaar eens hoeft te zijn of van mening hoeft te veranderen.
- Gebruik een 'praatstok' om leerlingen de beurt te geven. Alleen degene met de stok mag praten.
- Botsen met elkaar mag, maar alleen met respect. Geef een paar leerlingen de taak om dit in de gaten te houden, bijvoorbeeld met een bordje: 'Is dit nog respectvol?'
- Gebruik een gesprekscode als de klas er aan toe is, bijvoorbeeld:
 - Nu ben je een radio (betekent: je luistert niet, je staat op zenden) – Rood (betekent: je bent veel te emotioneel) – Winnen (betekent: je wilt alleen maar winnen).

Tip

De rol van de smartphone en sociale media

Praat met leerlingen over hoe ze kunnen filteren: 'Piepjes op je smartphone geven je signalen over nieuwe ontwikkelingen. Facebook, Twitter, NOS, RTL Nieuws – bij schokkend nieuws regent het 'alerts', die je misschien alleen maar meer overstuur doen raken. Wil je die echt allemaal ontvangen?'

Geen wedstrijdje Laat niet twee leerlingen met een tegenovergestelde mening voor de klas discussiëren. Volgens Kaldenbach wordt dat een wedstrijdje dat voorbijgaat aan de inhoud.

Volgens Remco Pijpers is het van belang niet alleen regels op te stellen voor in de klas, maar ook over hoe de leerlingen op sociale media met elkaar omgaan. "Hoe communiceer je via WhatsApp over het onderwerp met elkaar, wat deel je wel en niet over het gesprek in de klas." Bespreek die regels ook met de leerlingen. (Zie het artikel over mediawijsheid op pagina 16).

3 | Structuur aangeven

Volgens Ruigrok kan de structuur van een cirkelgesprek helpen om de aandacht over alle leerlingen te verdelen en ervoor zorgen dat je als docent voldoende emotionele afstand houdt. Het geeft een basis van veiligheid.

- Leerlingen die ervoor kiezen niet mee te doen, nemen buiten de cirkel plaats en mogen in stilte ergens anders aan werken.
- Laat leerlingen bij voorkeur op een willekeurige plek plaatsnemen – niet naast een vriendje.
- Er wordt gepraat aan de hand van een aantal vaste vragen waarbij de praatstok rondgaat in de cirkel.

Tip

Eilandje Ruigrok raadt aan om buiten de kring een tafel met stoelen en drinken neer te zetten waar leerlingen kunnen pauzeren als ze dat willen.

Weerstand

Docenten krijgen vaak de opmerking dat er veel meer aanslagen in de wereld zijn dan alleen in Europa en leerlingen vragen waarom die niet besproken worden.

Mulder: “Ik bevestig altijd dat dat klopt. Maar als we alle aanslagen overal gaan bespreken, komen we waarschijnlijk niet meer toe aan de andere lesstof. Daarnaast is mijn doel dat de leerlingen een goed begrip krijgen van de actualiteiten in Nederland. Dat ze snappen waarover wordt gesproken en een mening kunnen vormen – dat leg ik uit. Daarnaast is het nu eenmaal een feit dat wat in Nederland of dichtbij gebeurt meer invloed op ons heeft.”

Kaldenbach: “Het is eigenlijk heel simpel, ik leg altijd uit dat als mijn zus een hartaanval krijgt ik dat ook belangrijker vind dan als Pietje uit Eindhoven die ik niet ken een hartaanval krijgt. Een Marokkaan vindt het ook erger als er in Marokko een aanslag is dan als dat in Australië gebeurt.”

4 | Het gesprek

Ruigrok voert het gesprek aan de hand van vijf basisvragen die kunnen worden aangepast aan de situatie. De vragen leiden de leerlingen terug naar het moment dat ze het nieuws hoorden en stimuleren hen het een plek te geven. Het is de bedoeling dat deze vragen aan het begin van de cirkel worden voorgelegd of tijdens een aankondiging van de cirkel. “Hoe meer zekerheid de leerlingen hebben over de procedure, hoe veiliger ze zich voelen.”

Tip

Voorkennis Mulder begint bij grote nieuwsfeiten met de voorkennis van de leerlingen te peilen. “Er is er altijd wel iemand die er niets van weet.” Mulder laat ze een woordweb maken in tweetallen, die besproken wordt in de klas. Leerlingen leggen hun eigen woorden uit en leren nieuwe dingen over de woorden van anderen. Kijk bijvoorbeeld naar de [woordwebbouwer van Noordhoff](#).

Beeldvorming Om de leerlingen een zo helder mogelijk beeld te laten vormen van de actualiteiten, laat Mulder ze kijken naar filmbeelden die het nieuws zo objectief mogelijk laten zien. “Bijvoorbeeld Nieuwsuur of voor de jongere kinderen het Jeugdjournaal, waar de gebeurtenissen duidelijk op een rij worden gezet. Geen programma’s waar veel heftige meningen in voorkomen.”

Sociale media Peil wat de leerlingen online hebben gezien en bespreek met hen wanneer je een bericht wel of niet doorstuurt. Welke vragen kun je jezelf stellen voordat je het bericht verder verspreidt?

1. Wat dacht je toen je voor het eerst hoorde over de aanslagen?
2. Nu zijn we een tijdje verder, wat denk of voel je er nu bij?
3. Wie hebben volgens jou allemaal schade ondervonden van wat er is gebeurd?
4. Wat is volgens jou het ergste aan wat er is gebeurd?
5. Wat kunnen wij doen om samen weer de goede kant op te gaan?

Nadat een vraag is behandeld, is deze afgesloten en komt de volgende vraag aan bod. Het is niet de bedoeling ergens op terug te komen of vooruit te lopen.

Doen

- **Spreek leerlingen als individu aan** en niet als vertegenwoordiger van een bepaalde groep. Dus niet: 'Wat vinden jullie (moslims/PVV'ers) daarvan?' Daarnaast is iedereen ongeacht zijn mening onderdeel van 'wij' als klas.
- **Luister, vat samen en vraag door**, ook naar meningen waarmee je het niet eens bent. Iedereen heeft een mening, ook de docent. Zorg dat je je eigen opinie duidelijk hebt en dat je daar in rust over kan praten zonder defensief te worden.
- **Corrigeer onjuiste feiten.** De Protocollen van de wijzen van Zion zijn een bewezen falsificatie. Moslims, terroristen en Arabieren, dat is niet allemaal hetzelfde. Het bestrijden van generaliseringën hoort daar ook bij. Complottheorieën tieren welig op internet, zie het artikel 'Waarom gedragen leerlingen zich zo?' op pagina 20.
- **Bevorder de nuance.** Docenten zijn volgens Kaldenbach geneigd vooral te vragen naar instemming: 'Wie vindt dat ook?'. Nuances bevorderen kan door een ander type vraag te stellen: 'Wie denkt er anders over?'
- **Bespreek vragen:** "Na het bespreken van de feiten hebben leerlingen vaak nog vragen, die mogen ze anoniem op een blaadje schrijven", vertelt Mulder. "Daarna neem ik de blaadjes in en bespreek de vragen. Op sommige vragen is een duidelijk antwoord te geven, bijvoorbeeld: 'Wat is IS?' of 'Hoe werkt de inlichtingsdienst in Nederland?' Maar er komen ook regelmatig vragen voorbij waar niemand het antwoord op weet zoals: 'Is dit het begin van de 3e wereldoorlog?' of 'Kan ik nog wel mee op kamp naar Londen?' Ik vertel dan welke meningen daarover bestaan of leg de vraag terug bij de klas: 'Wat denk jij erover?'"

Tip

Huiswerk Mulder merkt dat de actualiteiten thuis lang niet altijd besproken worden en geeft leerlingen daarom soms huiswerk mee om het onderwerp met iemand thuis – moeder, vader, broer of zus – te bespreken en er een kort verslag van te schrijven.

5 | Afsluiten

Bedank na afloop de leerlingen voor hun deelname en spreek uit wat er te waarderen valt. Probeer informeel af te ronden, laat leerlingen met elkaar kletsen. Vraag ook de leerlingen die niet deelnamen aan de cirkel hierbij te zijn zodat ze toch weer aansluiting bij de groep vinden.

Het loopt uit de hand

Leerlingen kunnen soms heftig, onverwacht of ongepast reageren. "Probeer je te realiseren dat dat niet altijd bewuste of doordachte reacties zijn en wordt niet te snel boos, maar geef wel je grenzen aan. Probeer kalm te blijven en stel gerust. Kwetsbaar opstellen mag, maar een bange leraar maakt bange leerlingen", zegt Pijpers.

Kunnen leerlingen elkaar niet meer verstaan of wordt er door elkaar gepraat, dan stopt de discussie. Kaldenbach adviseert om dan bijvoorbeeld de helft van de klas alleen nog maar te laten luisteren en observeren.

Wanneer een specifieke leerling tijdens het gesprek afwijkt van de regels adviseert Ruigrok de docent om hem of haar te vragen zich aan de regels te houden. Wanneer dit niet voldoende is kan hij zeggen: 'Het lukt je momenteel niet om je aan onze regels te houden. Ik vraag je nu even apart te gaan zitten, en wanneer het weer lukt, je plek in de cirkel weer in te nemen.' In het uiterste geval is er de mogelijkheid de leerling te vragen de ruimte te verlaten.

Tip

Bepaal je grenzen In een open gesprek mag alles gezegd worden, maar in een rechtsstaat gelden twee uitzonderingen: je mag geen geweld gebruiken en je mag geen haat zaaien. Toch is er een grijs gebied. Bepaal daarom van tevoren waar je grenzen liggen en waar je moeite mee hebt, adviseert Kaldenbach: is het a. onprettig, b. onsmakelijk/onfatsoenlijk, c. onaanvaardbaar of zelfs d. onwettig. Is juichen over een bom die onschuldige burgers van de tegenpartij heeft getroffen onaanvaardbaar of 'alleen' verregaand onsmakelijk?

Meer informatie

Bekijk meer [tips van Kaldenbach](#).

Bekijk het draaiboek van [Jan Ruigrok](#).

Bekijk de video van [Marinka Mulder](#).

Praten over terreur in het VSO

'Erg hé in Brussel?'

'Wat bedoel je?'

De aanslagen'

'Niet weer! Ik had het nog niet gehoord!'

'Gelukkig maar.'

Twee leerlingen van VSO ZML de Triviant praatten via WhatsApp met elkaar over de aanslagen in Brussel nadat docent Martijn Bos het onderwerp in de klas had besproken. "Het gebruik van sociale media blijft bij hen vooral beperkt tot het delen van berichtjes op Facebook en korte WhatsApp-gesprekken."

Bij leerlingen met een verstandelijke beperking, soms in combinatie met andere stoornissen, komen de gebeurtenissen anders binnen. Om met hen daarover in gesprek te gaan gebruikt Martijn Bos, leraar op VSO ZML de Triviant in Neede, de methode 'Praten over ingrijpende gebeurtenissen' van Gynzy. Die is bedoeld voor groep 5 tot 8, maar met enige aanpassing goed bruikbaar in het voortgezet (speciaal) onderwijs. "Je merkt dat ze daarna gemakkelijker zelf het initiatief nemen om over deze onderwerpen te praten."

"Lang niet ieder van hen kan het nieuws goed volgen", vervolgt Bos. "Daarom is het altijd even aftasten wat ze al weten: 'Wat heb je gehoord?' 'Wat heb je gezien?' 'Wat zeggen je ouders?'" De leerlingen in zijn groep, van 13 tot 15 jaar oud, noemen dan veelal feiten op: 'Er zijn veel mensen dood' en 'Het was op een vliegveld'. Hij onderzoekt vervolgens hoe zij het allemaal beleven, door te vragen naar gedachten en gevoelens, en hun eigen ervaringen. Hoe ze zich over gebeurtenissen voelen kunnen ze niet altijd in woorden omzetten. Dat het niet leuk is vinden ze allemaal.

"Gebeurtenissen die ver van hen af staan, zijn vaak beter te begrijpen door een link te leggen met eigen ervaringen. Een leerling vertelde bijvoorbeeld over de dood van haar oma en opa, dat vond ze heel erg. Nu waren er ook weer mensen dood, maar dan in Brussel." Bos sluit het gesprek met de leerlingen af door te benoemen welke dingen wel goed zijn. Bijvoorbeeld dat er zo veel helpende mensen zijn, er een herdenking is en mensen bloemen neerleggen.

Kijk op [Gynzy.com](https://gynzy.com) voor de les '[Ingrijpende gebeurtenissen](#)'.

“De wereldproblematiek heeft veel ruimte gekregen in de digitale omgeving.”

Mediawijsheid

De MH17-ramp, beelden van een onthoofding – Remco Pijpers merkt op dat sinds die voorvallen in 2014 terreur en geweld steeds dichterbij zijn gekomen. “Eerst de aanslagen in Parijs en toen in Brussel en Nice. Twee jaar terug waren het nog vooral beelden en nieuws die we te zien kregen. Nu het terrorisme dichterbij komt, wordt de discussie die erop volgt via sociale media steeds feller.”

Het is een afspiegeling van wat er leeft in onze samenleving: “Iedereen praat en deelt met elkaar en de commentaren worden heftiger.” Pijpers merkt het aan de verhalen die hij de laatste tijd hoort: “Een moslimmeisje dat via sociale media door wildvreemden belasterd wordt met verschrikkelijke, gefotoshopte beelden erbij.”

Sfeer in de klas

Er wordt op scholen al veel gesproken over onderwerpen als cyberpesten en sexting. Maar volgens Pijpers geven de nieuwsfeiten rond terrorisme en vluchtelingen een nieuwe dimensie aan de dialoog over mediawijsheid: “De wereldproblematiek heeft veel meer ruimte gekregen in de digitale omgeving van leerlingen – als een venster op alle ellende. De kans is heel groot dat ze er iets over tegenkomen. Dat heeft weer invloed op de sfeer in de klas en zorgt soms voor angst.”

Gedragscode voor sociale media

Op school en in de klas gelden voor leerlingen gedragsregels en omgangsnormen – bijvoorbeeld respectvol met elkaar omgaan. Maar die regels vertalen zich niet altijd naar sociale media.

In geval van terreur of een conflict in de media zullen leerlingen tijdens discussies op bijvoorbeeld Facebook of in een WhatsApp-groep het niet altijd even netjes houden. Toch zijn scholen verplicht om zorg te dragen voor een veilige omgeving voor de leerlingen – zowel online als offline. Sommige scholen hebben daarom een richtlijn of reglement voor op sociale media gemaakt.

Kennisnet publiceerde in 2015 een voorbeeldreglement dat scholen kunnen inzetten en aanpassen voor eigen gebruik. Daarin staan onder meer normen over privacy, omgang en welke websites er niet op school bezocht mogen worden, maar ook welke acties leerlingen en docenten kunnen ondernemen als dat toch gebeurt.

Lees meer over [praktijkvoorbeelden van scholen met een reglement voor sociale media](#).

Laat leerlingen een filmpje zien over [keuzes maken voor je iets deelt op sociale media](#).

Beeld is belangrijk

De afgelopen jaren is het beeld steeds belangrijker geworden: "Iedereen filmt met smartphones en is beeldproducent." Geschreven berichten gaan tegenwoordig bijna altijd vergezeld van beelden. Zo ziet Pijpers bijna dagelijks berichten van een ROC-leerling voorbijkomen op Facebook die gaan over Palestina, misstanden in het Midden-Oosten en de islam in het algemeen. "Een vredelievende jongen, maar bij elk van zijn berichten staat wel een gewelddadige video van bijvoorbeeld een schietpartij. Hij wil zijn verontwaardiging kracht bij zetten, maar die rauwe beelden worden ook gezien door zijn jonge nichtjes en neefjes en daar weer de klasgenootjes van."

Belangen

Beeld is inzet van strijd tussen belangen: “Iets kan heel echt overkomen, maar toch nep zijn. Je kunt daar last van hebben omdat de inhoud zo gewelddadig is, maar je kunt ook in verwarring zijn omdat je beeld niet goed kunt duiden. Je denkt dat het waar is en je deelt het met iedereen omdat je geschokt of verontwaardigd bent. Maar intussen word je gebruikt als boodschapper in een strijd tussen belangen van derden op sociale media.” Denk aan de Syrische jongen die zijn zusje redde van een gewisse dood. Het bleek allemaal in scène te zijn gezet. (Lees meer op [bbc.com](https://www.bbc.com))

Begrijpend kijken

Hoe kun je leerlingen leren kritisch naar beeld te kijken? Kennisnet heeft voor docenten een [online workshop beeldgeletterdheid](#) ontwikkeld. Volg die workshop, en je bent beter in staat te praten over ‘begrijpend kijken’. Lees ook hoe beelden te analyseren op pagina 34.

Wat is waar, wat is niet waar? Het is belangrijk dat leerlingen leren begrijpend te kijken, tegenwoordig bijna net zo belangrijk als begrijpend lezen. Dat kun je ze leren, door er veel met elkaar over te praten en veel te kijken. Dit kun je scharen onder digitale geletterdheid. Hieronder vallen vier digitale 21e eeuwse vaardigheden: ict-basiskennis, computational thinking, mediawijsheid en informatievaardigheden. Beeldgeletterdheid en begrijpend kijken vallen onder de laatste twee vaardigheden.

Digitale 21e eeuwse vaardigheden

Waarom zijn ze belangrijk?

Allard Strijker | leerplanontwikkelaar ict bij SLO over ict-basisvaardigheden:

“Leerlingen komen veel in aanraking met mobiele telefoons en computers, maar dat betekent niet dat ze de werking en consequenties van het gebruik daarvan kunnen overzien. Bijvoorbeeld het bewustzijn dat ‘gratis wifi’ in de trein of een winkel nooit echt gratis is. Het netwerk wordt door iemand onderhouden en dat kost geld. Wie betaalt dat en waarom? Hoe verdienen ze dat weer terug? Als je dat weet, heb je de mogelijkheid daar kritischer over na te denken en bewustere keuzes te maken.”

Lees meer in het artikel Ict-basisvaardigheden – *‘Als je techniek snapt, maak je bewustere keuzes’*.

Han van der Maas | hoogleraar psychologische methodeleer aan de Universiteit van Amsterdam over computational thinking:

“Vanuit bedrijven is er veel vraag naar mensen die creatieve computer-vaardigheden en programmeertalen beheersen. Computerconsumenten zijn we allemaal, maar deze computertechnologie echt creatief kunnen inzetten, gaat een stap verder. Je hebt die overal voor nodig: even een website maken, een video op YouTube zetten, geluid editen, een Google-enquête opzetten of een formule in Excel kunnen maken. Dat is nodig op het werk, of bijvoorbeeld tijdens de studie.”

Lees meer in het artikel Computational thinking - *‘Op een creatieve manier problemen oplossen’*.

Mary Berkhout | programmamanager van Mediawijzer.net over mediawijsheid:

“Als je gebruik kunt maken van online media krijg je meer kansen in het leven: je netwerk wordt groter, je hebt meer kans op baantjes, gaat naar de leuke feestjes en gaat sneller vooruit op school. Je bent aangesloten op de samenleving en kunt er actief aan bijdragen. Daarnaast leer je door zelf media te maken de keuzes van andere mediamakers te voorzien en ontwikkel je een kritische houding.”

Lees meer in het artikel *Mediawijsheid - ‘Je krijgt meer kansen in het leven’*.

Saskia Brand-Gruwel | hoogleraar learning sciences aan de Open Universiteit over informatievaardigheden:

“Leerlingen denken meestal dat ze goed zijn in het beoordelen van informatie op internet, maar dat valt tegen. Als je vraagt waar ze de informatie gevonden hebben en wie de auteur is, worden ze al bewuster en gaan ze de volgende keer beter opletten. Ik maakte een keer mee dat leerlingen informatie over Martin Luther King hadden gevonden op de site van het Stormfront (extreemrechtse site, red.). Die fout maken ze niet snel nog eens.”

Lees meer in het artikel *Informatievaardigheden - ‘Zelfreflectie is de sleutel tot beter zoekwerk’*.

Meer weten over digitale geletterdheid en mediawijsheid:

- > [Curriculum van de toekomst van SLO](#)
- > [Competentiemodel van Mediawijzer.net](#)

Waarom **gedragen** leerlingen zich zo?

De aanslagen in Parijs, Brussel en Nice werden gepleegd door de CIA. En de foto van het verdronken Syrische jongetje Aylan was niet echt, maar in scène gezet. Op sociale media doen veel complottheorieën de ronde. Het is aan leraren om leerlingen te helpen fictie van feiten te onderscheiden.

Wie was er niet een beetje tegendraads in de puberteit? Alderik Visser, docent geschiedenis aan het Thorbecke Voortgezet Onderwijs in Rotterdam, herinnert zich nog goed dat hij als overtuigd anarchist door het leven ging toen hij 18 was. “Het hoort een beetje bij de ontwikkelingsleeftijd om intolerante dingen te zeggen of te proberen te choqueren.” Ook Kaldenbach ziet dat als een vorm van puberaal gedrag. “Pubers hebben behoefte aan zwart-wit standpunten. Dat is belangrijk voor hun identiteit. Daarom gaan ze het liefst een vechtgesprek aan, zodat ze kunnen vasthouden aan hun eigen gelijk en niet hoeven na te denken. Als leraar heb je de taak breken te maken in dat bastion van zekerheid. Je moet hun denkproces bevorderen.”

Feiten en fictie

Via sociale media, websites, televisie en hun omgeving doen leerlingen soms ideeën op die niet kloppen. Visser maakt zich vooral zorgen over de invloed van samenzweringstheorieën die hij steeds meer ziet

“Het hoort bij de ontwikkelingsleeftijd om te choqueren.”

Preventief oefenen

Discussiëren is voor pubers al ingewikkeld genoeg. “Als je daar nietin geoefend bent is het kansloos de discussie aan te gaan in een emotioneel geladen situatie”, zegt Kaldenbach. Leer hun daarom discussievaardigheden door te oefenen met een neutraal onderwerp zodat emoties buiten spel staan.

Bijvoorbeeld: de één moet beargumenteren dat de aarde rond is, de ander dat de aarde vierkant is. Kaldenbach: “Veel leerlingen gebruiken als argument ‘dat voel ik zo’ – als je gevoel koppelt aan een discussie over de vorm van de aarde, snappen leerlingen dat gevoel geen argument kan zijn.”

Oefen met valideren van kennis, zodat argumenten gebaseerd zijn op feiten en niet op meningen. Leg hun bijvoorbeeld de stelling voor dat de plaats Tietjerksteradeel niet bestaat en laat leerlingen controleren en bewijzen dat dat wel zo is. “Hoe controleer je of een plaats bestaat? Leerlingen vinden er waarschijnlijk een website over, maar hoe weet je of wat daar staat waar is?”

Ook met een bericht op sociale media kun je dit oefenen. Kies een bericht waarover de meningen verdeeld zijn. Bijvoorbeeld: een tweet waarin staat dat het beeld van het verdronken Syrische jongetje op het strand in scène is gezet. Wat kun je doen om achter de waarheid te komen?

opduiken in de klas. “De aanslagen werden gepleegd door de CIA om moslims in een slecht daglicht te stellen, de vrijmetselaars of illuminatie zaten erachter of het zijn de joden. Het is aan ons om deze ideeën te weerspreken en leerlingen te helpen om feiten van fictie te scheiden.” Leerlingen realiseren zich niet genoeg dat wat op internet staat niet per definitie waar is. Bespreek dit met hen – wat is nu de waarheid? Maak onderscheid tussen de begrippen ‘informatie’ en ‘kennis’. Visser: “Leerlingen zijn snel met het opzoeken van informatie op internet en hebben de illusie dat deze gelijk staat aan kennis. Wij zouden ze moeten laten oefenen om dat proces te vertragen. Door hun te leren hun oordeel over de informatie uit te stellen en eerst kritische vragen te stellen en de gegevens te onderzoeken.”

Leer discussievaardigheden aan door te oefenen met een neutraal onderwerp zodat emoties buiten spel staan.

Ik heb hier op YouTube
het onomstotelijke bewijs
dat de aarde plat is!

ik geef het op...

Tip

Leerlingen verwarren vaak 'iets begrijpen' en 'ergens begrip voor hebben'. Die woorden lijken op elkaar maar ze hebben een totaal verschillende betekenis. Begrijpen is snappen, je kunnen inleven. Begrip hebben betekent het goedkeuren, het ermee eens zijn. Bespreek dit met de leerlingen.

Tussen leefwerelden in

Bij jongeren in grootstedelijke gebieden speelt er meer dan de puberteit. Volgens Iliass El Hadioui, socioloog aan de Erasmus Universiteit, bevinden ze zich in verschillende leefwerelden: de school, de straat en thuis. In elke van die leefwerelden gelden andere codes waartussen die jongeren moeten laveren. Op scholen heerst een meer feminiene code, waarin zelfreflectie, zelfstandigheid en empathie een belangrijke rol hebben. Maar op straat en ook op sociale media heerst volgens hem eerder een macho of masculiene code.

Identiteit

“Bepaald gedrag kan op straat status opleveren, je stijgt op de sociale ladder. Maar als je hetzelfde gedrag vertoont in de klas, wordt dat afgekeurd en daal je op de sociale ladder.” El Hadioui noemt dit fenomeen een pedagogische mismatch. “Hier ligt een uitdaging voor docenten om straatcodes op een positieve manier om te vormen naar de schoolse codes. Zorg er daarbij voor dat je niet de persoon afkeurt, maar het gedrag.”

Jongeren hebben door die verschillende leefwerelden en de puberteit te maken met een ingewikkelde zoektocht naar identiteit. Zo ziet El Hadioui dat het contrast tussen die leefwerelden scherper wordt door

gebeurtenissen als de aanslagen in Brussel, Parijs en Nice. Leerlingen worden al gauw gedwongen een standpunt in te nemen – ook al hebben ze die hoogstwaarschijnlijk nog niet ontwikkeld. Het bredere conflict dat buiten de school heerst wordt naar binnengehaald: “De gesprekken in de klas raken gepolariseerd, en dat gaat beiden kanten op.” El Hadioui benadrukt dat die beide kanten evenveel aandacht verdienen.

Aan de ene kant jongeren die juichen om een aanslag, aan de andere kant de extreemrechtse en xenofobe taal die leerlingen uitslaan. Maar praat eens wat langer met hen, dan weet je wat daarachter schuilgaat.” Beide groepen voelen zich bedreigd, durven zichzelf niet te zijn en worstelen met hun cultuur en identiteit. Hij waarschuwt daarbij om polarisatie gelijk te stellen aan radicalisatie. “Kinderen die op zoek zijn naar hun identiteit zijn vaak ook bezig om zich religieus te vormen. Dat staat geheel los van radicalisering.”

Veilig voelen

Zijn advies is niet nog meer cognitieve vaardigheden opbouwen. “Vervreemding is geen rationele aangelegenheid. De jongens en meisjes op school zoeken een gevoelsmatige connectie, ze willen zich veilig voelen, erkend worden en bovenal ergens bij horen – dat zijn heel basale levensbehoeften.” Hij pleit voor een inclusief klimaat op de school, waar iedereen hoort bij ‘wij’ in de klas. “Let daarbij op dat je de persoon en diens eventuele radicale uitspraken van elkaar gescheiden houdt.”

“Bepaald gedrag kan op straat status opleveren, je stijgt op de sociale ladder. Maar als je hetzelfde gedrag vertoont in de klas, wordt dat afgekeurd en daal je op de sociale ladder.”

"Het is goed om verschillende meningen toe te laten, maar er zijn wel randvoorwaarden."

Mediawijs burgerschap

Verbinding maken met anderen

In tijden van terreur en aanslagen is het belangrijk aandacht te besteden aan burgerschap én mediawijsheid. Want die twee zijn onlosmakelijk met elkaar verbonden. Burgerschaps-educatie maakt leerlingen toleranter, geeft ze perspectief, leert ze om zich te verplaatsen in anderen en hun eigen mening te relativiseren. En mediawijsheid stelt hen in staat verbinding te maken met anderen, te communiceren en toegang te krijgen tot informatie.

Hoewel de overgrote meerderheid van de leraren aandacht besteedt aan de aanslagen zijn sommigen toch huiverig om erover praten. "Ze vinden het niet de taak van de school deze onderwerpen te bespreken, of die van henzelf, of dat het niet past in het curriculum", vertelt docent Alderik Visser die samen met Henk ter Haar een enquête hield onder leraren. Daarnaast vindt een tiende van de docenten het lastig of eng om erover in de klas te praten. "Ik ben bezorgd om een mogelijke vijandige sfeer die kan ontstaan en ik ben bang dat 'verkeerde' gedachten de overhand krijgen", zo liet een leraar in de enquête weten.

Logisch, want er zullen nu eenmaal veel verschillende meningen naar voren komen, ook opvattingen die de docent mogelijk zelf als verwerpe-lijk ziet. "Je moet iedere mening serieus nemen, maar je mag er ook best een oordeel over hebben", vindt Visser. "Willen we kinderen leren zelf

gefundeerde posities in te nemen als onderdeel van hun democratische burgerschap, dan kunnen we niet zelf afzien van een oordeel.”

Diverse wereld

“Het is goed om verschillende meningen toe te laten, maar er zijn wel randvoorwaarden”, zegt lerarenopleider Hessel Nieuwelink, die onderzoek doet naar burgerschap van leerlingen. Het is belangrijk in gedachten te houden dat het Nederlandse onderwijs gebaseerd is op de democratische rechtsstaat, vindt hij: “Door de vrijheid van meningsuiting mag je homoseksualiteit bijvoorbeeld verwerpelijk vinden, maar intussen heb je wel te accepteren dat je in een diverse wereld woont en dat homo’s in Nederland dezelfde rechten hebben als ieder ander.”

Burgerschapseducatie maakt leerlingen toleranter, geeft ze perspectief, leert ze om zich te verplaatsen in anderen en hun eigen mening te relativeren – dat blijkt uit onderzoek. Het is sinds 2006 een verplichte taak voor scholen om aandacht te besteden aan burgerschap. “Dat is nodig, want leerlingen groeien op met strijd en aanslagen. Het klimaat is dusdanig verhard dat het geen vrijblijvendheid meer is ze hierin te begeleiden.”

Omgaan met conflicten

“Burgerschap kun je zien als de verhouding die er tussen burgers bestaat en tussen burgers en de staat.” In de schoolpraktijk bestaat burgerschap volgens onderzoekers van de Universiteit van Amsterdam uit vier taken: democratisch handelen, maatschappelijk verantwoord handelen, omgaan met conflicten en omgaan met verschillen. Jongeren hebben vaak maar weinig kennis over deze onderwerpen, merkt Nieuwelink. Die kennis zullen ze zeker moeten opdoen en dat gebeurt

vooral bij vakken als maatschappijleer en geschiedenis. Maar burgerschap zelf is geen vak dat je kunt leren; het is een integraal onderdeel van het onderwijs.

Mediawijsheid en burgerschap

Mediawijsheid is onlosmakelijk verbonden met burgerschap vindt Justine Pardoën, hoofdredacteur van Ouders Online en medeoprichter van Bureau Jeugd & Media. “Je kunt mediawijsheid zien als het nieuwe lezen en schrijven, het is geen doel op zich maar een vaardigheid die je bij alle facetten van burgerschap nodig hebt.” Bijvoorbeeld om verbinding te maken met anderen, te communiceren en toegang tot informatie te krijgen. Mediawijsheid is daarbij belangrijk voor je eigen ontwikkeling, maar ook om iets voor anderen te kunnen betekenen.

“Democratisch burger zijn is een van je maatschappelijke functies. Maar je bent ook een werknemer, ondernemer, vriend, familielid en lerend mens.” Volgens Pardoën gebruik je in al die rollen media om te kunnen functioneren. Wie daar niet toe in staat is, is volgens haar de nieuwe analfabeet.

“Door de vrijheid van meningsuiting mag je homoseksualiteit bijvoorbeeld verwerpelijk vinden, maar intussen heb je wel te accepteren dat je in een diverse wereld woont en dat homo’s in Nederland dezelfde rechten hebben als ieder ander.”

Hoe kunnen docenten de leerlingen bereiken met digitaal burgerschap

- Praat met elkaar over beelden die digitaal worden gedeeld. Welke beelden bekijken, welke niet? Welke verpakte boodschappen spreken tot de verbeelding? Welke grens heb je? Hoe bewaak je voor jezelf die grens?
- Laat leerlingen democratie ervaren door hen bijvoorbeeld een online discussieforum te laten runnen. Dat kan ook een discussie zijn op Facebook, waarbij je eerst 'debatregels' afsprekt. Twee leerlingen bepalen hoe een discussie kan worden aangezwengeld en beslissen welke bijdragen niet door de beugel kunnen.
- Laat leerlingen andere perspectieven ervaren: zie het artikel over mensenrechten op pagina 26.

Duidelijke visie

Mediawijsheid wordt door scholen nog te vaak gezien als een op zichzelf staand iets, bijvoorbeeld door de focus te leggen op een bepaald aspect. Pardoën: "Op sommige scholen gaat alle aandacht naar programmeren, of wordt gedacht dat het klaar is na een les over cyberpesten." Maar mediawijsheid is net als burgerschap juist een overkoepelende competentie, die bij alle vakken en activiteiten, op school en in het leven, nodig is en kan worden ingezet.

Het is daarom extra belangrijk om stil te staan bij de betekenis van mediawijsheid en welke rol school speelt bij het ontwikkelen daarvan. "Vaak is er wel nagedacht over het wát – zoals mediawijsheidlessen geven – maar niet over het hoe en waarom." Pardoën adviseert om terug te gaan naar de basis. "Wat willen we de leerlingen meegeven voor de toekomst? Welke rol spelen wij daarbij?" Dat is het begin van een duidelijke visie op mediawijsheid. Dus niet één les organiseren, maar in alle lagen van het leerlingenleven de link blijven maken naar mediawijsheid en elke gelegenheid daarvoor aangrijpen.

"Op die manier raakt mediawijsheid geïntegreerd in het onderwijs en is een incident (denk aan sexting of cyberpesten) of een nieuwsfeit (zoals een aanslag) niet zozeer een probleem dat opgelost moet worden, maar vooral ook een toets om te kijken of de manier waarop je als school leerlingen vormt in burgerschap en mediawijsheid voldoende is. Als je zo'n gebeurtenis vanuit een breder kader bekijkt – vanuit de visie van de school – dan is het juist een kans die je kunt aangrijpen om je leerlingen verder te helpen in mediawijs burgerschap."

**"Stimuleer leerlingen
zich in te leven in
een ander."**

Lessen over mensenrechten

Juist in deze tijd is het belangrijk om aandacht te besteden aan mensenrechteneducatie, vindt Barbara Oomen, hoogleraar sociologie van de mensenrechten. "Daarbij gaat het niet alleen om kennis over bijvoorbeeld mensenrechtenverdragen, maar ook over de houding en de vaardigheden die je bij leerlingen wilt stimuleren. Vaardigheden op het gebied van argumenteren, op het gebied van onderhandelen, van luisteren en zich kunnen inleven in een ander."

Het idee van mensenrechten is dat iedere jongere, waar ook ter wereld, het recht heeft op vrijheid, op onderwijs, op een dak boven zijn of haar hoofd. Maar hoe vertaal je dat naar de leefwereld van de 14, 15, 16-jarigen hier? Door aan te sluiten bij wat ze zelf belangrijk vinden, het onderwerp dichtbij te brengen en door een handelingsperspectief te bieden. "Want juist in het licht van dit soort grote vragen – vluchtelingenproblematiek, oorlog en armoede – is de kans groot dat er een gevoel van machteloosheid ontstaat. Daarom leg ik de nadruk op het handelen", aldus Oomen.

1 | Dichtbij brengen

Laat leerlingen luisteren naar de verhalen van anderen. Oomen: "Je wilt laten zien dat mensen geen objecten zijn. Dat de mensen op de Middellandse Zee ook individuen zijn, met dromen en een verhaal waar

jij als middelbare scholier in Nederland toe kunt verhouden. Alles wat die individuele verhalen dichterbij brengt, is ontzettend waardevol." Dat kan op heel veel manieren, via films en boeken maar ook online, bijvoorbeeld via opschool.amnesty.nl en op moviesthatmatter.nl.

Op het Hyperion Lyceum in Amsterdam bracht de mentor van een 2 vwo-klas zijn leerlingen in contact met een leeftijdgenoot in Syrië. "Onze mentor heeft een man ontmoet die gevlucht is uit Syrië", vertelde een van de leerlingen. "Zijn vrouw en kind zitten nog in Syrië. We hebben een groepsapp met die jongen. En we hebben met hem gekypet. "We praatten over of hij gelukkig is of bang. En of hij nog naar school ging. Hij woont echt in het oorlogsgebied. Hij heeft filmpjes gestuurd waar je op 1 - 2 kilometer afstand de bommen ziet neervallen." De leerlingen vonden het heel heftig om dat te zien. Een meisje zei: "Dan bedenk je wel hoe goed jij het hier hebt."

2 | Inleven in de ander

Stimuleer de leerlingen zich in te leven in een ander, adviseert Oomen verder. Door ze een autobiografie te laten schrijven alsof ze iemand anders zijn, door mensen te interviewen of met een rollenspel. "Dat zijn vormen waarmee je empathie kunt stimuleren en leerlingen de positie van een ander kunt laten innemen. Een mooi rollenspel is bijvoorbeeld de oefening 'Zet een stap voorwaarts' van de website vormen.org.

3 | Handelen

Je kunt zelf meer doen dan je denkt, aldus Oomen. Dat is ook voor middelbare scholieren een belangrijke boodschap. "Denk aan wat Gandhi zei: 'If you think you're too small to make a difference,

De universele rechten van de mens?
Ehm...vrijheid,
een dak boven je hoofd
en gratis Wifi

try sleeping with mosquito.' " Daarbij gaat het ook om online activisme. Veel dingen die nu in de wereld gebeuren zijn niet alleen online te volgen, maar ook te beïnvloeden. Denk aan Twitteractivisme. Je kunt online petities tekenen, bijvoorbeeld tegen de uitzetting van vluchtelingenkinderen. Of via online crowdfunding geld ophalen voor oorlogskinderen. Oomen: "Als je daarbij aansluit, geef je jongeren een handelingsperspectief."

4 | Kennis

Laat de leerlingen kennismaken met de Universele Verklaring voor de Rechten van de Mens door hun eerst te vragen wat zij zélf in zo'n verklaring zouden zetten. Om daarna een kort filmpje af te spelen waarbij ze kunnen aantekenen welke rechten zij zelf wel of niet ook opschreven. Tik op YouTube 'Universal Declaration of Human Rights' in en er verschijnt een grafisch vormgegeven filmpje, met muziek eronder, dat stevast aanspreekt.

Meer informatie:

> mensenrechteneducatie.nl

> kinderrechten.nl

Kinderrechtenlessen op het Hyperion Lyceum

“Ik denk dat Joep boos is geworden door de dingen die op social media staan. Daar halen de meeste mensen hun informatie. De meest boze posts worden op social media verspreid. Die worden weer aangepast en nog bozer. Zo worden mensen boos op vluchtelingen.”

Een leerling uit de klas van Simon Verwer op het Hyperion Lyceum in Amsterdam heeft een duidelijke mening over waarom jeugd-vriend Joep van journaliste Marieke van der Velden zo veel negatiever oordeelt over vluchtelingen dan zij. Na elkaar uit het

oog te hebben verloren werden Marieke en Joep 27 jaar later Facebookvrienden. Joep postte negatieve filmpjes over vluchtelingen op zijn Facebookpagina, en dat schokte Van der Velden. Ze suggereerde hem naar het toenmalige vluchtelingenkamp Idomeni in Griekenland te gaan om daar met eigen ogen te zien wie die vluchtelingen nu eigenlijk waren. En misschien wel helemaal niet zo anders waren dan hij. Joep kon geen vrij krijgen, dus ging Van der Velden in zijn plaats naar Idomeni. De blogs die zij daarover maakte op [Tumblr](https://www.tumblr.com/) zijn onderwerp in een les over kinderrechten.

Artikel 22

In zijn lessenreeks 'Grote Denkers' waarin hij leerlingen in de onderbouw van het vwo laat filosoferen, besteedt docent Simon Verwer dit jaar aandacht aan kinderrechten. In deze les, over de blogs van Marieke van der Velden, gaat het over artikel 22 van het VN-Kinderrechtenverdrag 'als vluchteling heb je recht op speciale bescherming'. De leerlingen mogen vertellen welke rechten dat zouden zijn – "dat je niet wordt teruggestuurd naar je eigen land", "dat je wordt beschermd waarvoor je bent weggevlucht, zoals oorlog of de regering", "recht op behandeling als je een psychisch trauma hebt opgelopen", "hulp bij integreren en de taal leren".

Daarna gaan ze in groepjes uiteen om verder aan de opdracht te werken. Ze lezen de brieven van Van der Velden op hun laptops en maken er een korte samenvatting van. Vervolgens gaan ze met elkaar in gesprek over Verwers 'Grote Denkersvraag' over hoe je tot een oordeel komt.

Vooroordelen

Het gaat onder andere over het verschil tussen vooroordelen en oordelen. Volgens een jongen zijn vooroordelen wat mensen denken over iemand voor ze hem hebben ontmoet of weten wat echt is. "Als je mensen niet kent. Mensen hebben nu al een vooroordeel over vluchtelingen. Dat ze slecht zijn en dat ze niet de grens over mogen." Een oordeel wordt het pas als je meer informatie hebt, denkt hij.

Een ander meent dat het onmogelijk is om geen vooroordeel te hebben. "Als ik hem niet ken en hij ziet er een beetje eng uit, dan vind ik hem niet aardig." Simon Verwer vraagt hem vervolgens of je de plicht hebt om je

vooordeel te toetsen aan de werkelijkheid. De jongen vindt van niet: "Nee, als ik dit niet ga verspreiden, als ik er niets mee doe, mag ik dat denken."

Een meisje vindt het wel vreemd dat mensen zo openlijk agressief mogen protesteren tegen vluchtelingen: "Het is best wel apart dat mensen die tegen vluchtelingen zijn dat heel open doen, stenen gooien en spandoeken. Als ik hier op school een spandoek ophang met 'Laila is een trut, rot op' zou dat heel erg raar zijn. Maar als het over vluchtelingen gaat, kan dat wel."

“De school heeft een positief kritische cultuur gecreëerd.”

De schoolcultuur als doorslaggevende factor

Schoolleiders kunnen hun leraren ondersteunen door een visie en beleid te ontwikkelen waarin respectvolle gesprekken vanzelfsprekend zijn. Er kan iets heftigs gebeuren, en gesprekken op sociale media kunnen een venijnige wending nemen, zodanig dat ook de sfeer in de klas eronder lijdt. Dan is de schoolcultuur doorslaggevend. Een goede cultuur stelt leraren in staat ingewikkelde gesprekken te voeren in de klas én zich in te leven in de digitale leefwereld van leerlingen.

De cultuur van de school bepaalt hoe docenten zich verhouden tot de digitale leefwereld van hun leerlingen en hoe zij hen kunnen helpen mediawijs te worden. Het college van bestuur van het Koning Willem I College in 's-Hertogenbosch investeert daarom flink in mediawijsheid. “De school heeft een positief kritische cultuur gecreëerd, met kernwaarden als ‘wij verleggen grenzen’ en ‘wij gaan voor een betere wereld’”, vertelt Patrick Koning, docent en auteur van het boek [‘#Mediawijsheid in de klas’](#).

“Vanuit de cultuur kun je missie, visie en beleid ontwikkelen en moet je de keuze maken hoe de school mediawijsheid gaat integreren en wie daarvoor verantwoordelijk is.” Op het Koning Willem I College is besloten om mediawijsheid als vak aan te bieden en daarnaast in

bestaande vakken te integreren. “Dat zorgt ervoor dat iedere leerling een basis heeft, maar dat ze ook les krijgen in mediawijsheid die past bij hun vakgebied en niveau. Bijvoorbeeld geen les geven in LinkedIn aan toekomstige bouwvakkers, maar ze leren om te gaan met Werkspot.” De komende jaren zullen alle docenten een training mediawijsheid volgen, een deel van de docenten is al opgeleid om het als vak te geven.

Pedagogisch klimaat

Het pedagogisch klimaat rond mediawijsheid heeft drie uitgangspunten: het besef dat internet een basisbehoefte en recht is, een positief kritische houding waarbij media ook vanuit kansen in plaats van alleen bedreigingen wordt benaderd en openheid voor vragen vanuit de socratische methode.

Om je te verbinden met de digitale leefwereld van leerlingen is een positief kritische houding essentieel volgens Koning. “Een docent die Wikipedia afdoet als onbetrouwbare bron of Facebook als tijdsverspilling stoot leerlingen af, want in hun leefwereld is internet een vanzelfsprekendheid.” Hij adviseert een geïnteresseerde en nieuwsgierige houding om erachter te komen wat er leeft bij de leerlingen, vooral ten tijde van schokkende nieuwsfeiten. Dat betekent volgens hem niet dat je als docent ook precies hoeft te weten hoe elke nieuwe app werkt, maar door samen met leerlingen op onderzoek te gaan, kom je er vanzelf achter welke rol een app of platform speelt voor hen.

Onderbuikgevoel

“Toen de film Fitna van Geert Wilders uitkwam, heb ik ervoor gekozen de film samen in de klas te bekijken, zodat de leerlingen in een veilige omgeving over verschillen konden praten.” Het is volgens hem vooral een kwestie van niet weggijken als er zich een uitdaging voordoet en

altijd alles bespreekbaar blijven maken. Hij kiest daarvoor vaker video's en films om het onderbuikgevoel van de leerlingen aan te spreken. “Een goede omgang met elkaar in de klas en begrip voor een ander komt vooral voort uit empathie. Maar als je elkaar niet echt kent dan zie je vooral de verschillen. Hoe is het om een vluchteling te zijn? Hoe is het om slachtoffer van cyberpesten te zijn? Video en film waarin leerlingen te zien krijgen hoe een ander zich voelt en wat die ervaart, creëren empathie via het onderbuikgevoel, en zo motivatie in het hart om gedrag en omgang te verbeteren.” Vanuit deze motivatie komt vanuit het hoofd de vraag naar kennis over het onderwerp.

Voor in de klas

Een paar voorbeelden van video's die Koning inzet in de klas om het gevoel van de leerlingen aan te spreken zijn:

- > [Teens React to Bullying \(Amando Todd\)](#)
- > [De YouTube video Everyone: Think before you post](#)
- > [The Amazing Mindereader-campagne van Safeinternetbanking.be](#)

Aan de hand van een video gaat Koning het gesprek met leerlingen aan vanuit de socratische methode. In een socratisch gesprek leren leerlingen nadenken door het stellen van vragen.

Een andere oefening die Koning met zijn leerlingen doet om bewustzijn te creëren over online gedrag en identiteit is de leerlingen elkaar laten googelen. “Laat ze zo veel mogelijk informatie verzamelen over de ander – dat is soms al even schrikken – en vraag ze dan welke zaken ze zelf wel of niet online hadden gezet.”

Koning is ervan overtuigd dat het raken van gevoel fundamenteel is voor gedragsverandering, niet alleen bij de leerlingen maar ook bij zijn collega's. "Leerlingen maakten een kort toneelstuk over pesten, mijn collega's waren er erg van onder de indruk." Dat docenten het belang van deze onderwerpen niet alleen weten, maar ook voelen, komt volgens hem uiteindelijk weer tot uiting in de voorbeeldfunctie die zij hebben. "Regels opstellen is natuurlijk belangrijk, maar daarmee is het niet klaar. Leerlingen kopiëren nou eenmaal gedrag, daarom is het belangrijk dat docenten zich bewust zijn van hun effect als rolmodel. Hoe gedragen ze zich zelf op Facebook?"

Respectvol gesprek

Docenten die met onzekerheden zitten en leerlingen die gefrustreerd reageren op elkaar door de commotie op WhatsApp en andere digitale media. Dat is helemaal niet nodig, meent Paul Baartman, adjunct-directeur van de Openbare Schoolgemeenschap Bijlmer (OSB) in Amsterdam. "Als het beleid en de visie van de school een cultuur creëren waarin een respectvol gesprek vanzelfsprekend is, zit je niet met de handen in het haar ten tijde van een aanslag."

Op de scholengemeenschap voor vmbo, havo en vwo zitten zo'n 1500 leerlingen van de meest uiteenlopende culturele en etnische achtergronden. Dat de meningen er soms verdeeld zijn is voor Baartman, die zelf ook lesgeeft, eerder een gegeven dan een uitzondering. Leerlingen om leren gaan met diversiteit en streven naar zelfontplooiing ziet de school als een belangrijke taak, evenredig aan het behalen van een diploma. "Daarbij geldt: onze manier is niet dé manier – iedere school vraagt weer om een andere aanpak. Maar, hoe je het ook inricht, de schoolcultuur is doorslaggevend op momenten van onrust. Wie na een aanslag er een lesbrief bij moet pakken, is eigenlijk te laat en

te veel bezig met symptoombestrijding." Baartman deelt een aantal pijlers van de schoolcultuur op de OSB.

De kring als norm

"Bij ons begint iedere les met een kringgesprek. Dat gaat heus niet altijd over wat er in de wereld gaande is, maar bijvoorbeeld ook over de lesstof." De leerlingen op de OSB weten niet beter en pakken aan het begin van de les snel hun stoel erbij. "In de kring kun je elkaar goed zien en is het onbestaanbaar dat een vervelende opmerking onopgemerkt blijft, door zowel docent als medeleerlingen." De lokalen in het gebouw zijn groot en de lessen duren 60 minuten, onder meer om ruimte te maken voor de kringgesprekken.

Ja, dat argument hoor ik nu voor de 4e keer, Yassin. Ik krijg het gevoel dat we in een kringetje aan het praten zijn!

“Als er een belangrijke gebeurtenis in het nieuws is, zoals een aanslag, is het dus evident dat die besproken wordt in een van de circa vijf kringgesprekken waar leerlingen op een dag aan meedoen.”

Ondersteuning voor het team

“Het is belangrijk dat je als schoolleiding weet dat het gesprek daadwerkelijk plaatsgevonden heeft – de taak om dat te controleren ligt hier bij de teamleiders.”

Doordat op de OSB alle docenten dagelijks kringgesprekken voeren, zijn ze er volgens Baartman minder onzeker over. “Nieuwe docenten worden daarin gecoacht. Na een belangrijk nieuwsfeit is alleen het onderwerp anders, maar de vorm niet.”

Hij vindt het vooral belangrijk dat er in de wandelgangen en in de docentenkamer een open cultuur heerst waarin docenten met elkaar kunnen praten over hun aanpak en kunnen leren van elkaar. “In de deelschoolvergadering komt dit thema ook naar voren: hoe voer je zo’n gesprek.”

Op de school geldt het motto: ‘Je kiest je vrienden met je hart, niet omdat ze goed zijn in wiskunde.’

Niets moet

Maar, niemand is verplicht over heftig nieuws gesprekken te voeren in de klas. Er is altijd wel een docent die zich niet zeker genoeg voelt om over een bepaald onderwerp te praten. “Voor de een is dat terreur, een ander vindt genderissues bijvoorbeeld een ingewikkeld onderwerp – dat is persoonlijk en verschilt.” Door de kringgesprekken zijn er altijd genoeg docenten die het wel doen. Ook hoort hij weleens vanuit leerlingen: ‘Moeten we het er nu alwéér over hebben?’. “Je moet het niet opdringen als alles er al over gezegd is.”

Leren van diversiteit

Baartman is ervan overtuigd dat hoe meer leerlingen in aanraking komen met diversiteit, zowel wat betreft achtergrond als niveau, hoe beter ze ermee leren omgaan. “Bij ons zitten leerlingen van alle niveaus de eerste twee jaar bij elkaar. Je stoomt ze klaar voor een diverse samenleving, dus leer je ze verschillen te zien, te accepteren en te respecteren.” Op de school geldt het motto: ‘Je kiest je vrienden met je hart, niet omdat ze goed zijn in wiskunde.’

Volgens Baartman heeft de school hierin een maatschappelijke taak: “Zeker in tijden waarin veel bevolkingsgroepen steeds meer gesegregeerd leven, kunnen wij bijdragen aan burgerschapsvorming van de leerlingen.” Hij is van mening dat het onderwijs tegenwoordig te veel gericht is op excelleren, selectie en marktwerking. “Daardoor komen sommige leerlingen nooit in aanraking met kinderen die ‘anders’ zijn, of een andere mening hebben dan zichzelf – niet in hun woonomgeving en ook niet op school. Daar valt veel winst te behalen, meer dan met lesbrieven.”

Wel of niet bespreken?

Sommige scholen kiezen ervoor om actuele politieke conflicten niet te bespreken in de klas. “Je laat als school een unieke kans liggen. Juist tijdens conflictsituaties kunnen we leerlingen laten oefenen en hen helpen verstandig te reageren bij emotionele onderwerpen”, zegt Hans Kaldenbach, oud-docent en trainer. Toch kunnen er redenen zijn om het gesprek hierover niet te beginnen, meent hij. Die argumenten moeten dan wel professioneel zijn en niet gebaseerd op angst.

- De docent kan dit soort gesprekken moeilijk aan, is net ziek geweest of zit niet goed in zijn of haar vel.
- Er is een slechte relatie tussen de klas en de docent of een lopend conflict.
- De docent is niet in balans wat betreft het onderwerp. Bijvoorbeeld omdat hij de neiging heeft direct in de verdediging te schieten, geen kritiek op andere bevolkingsgroepen als Arabieren of Joden kan hebben of omdat het gevoelig ligt vanwege zijn persoonlijke geschiedenis.
- De docent wil bewust of onbewust dat de leerlingen zijn mening overnemen.

Ook volgens socioloog Illias El Hadioui kunnen scholen niet van iedere docent vragen dit soort thema's bespreekbaar te maken. “Je hebt er een scherp gevoel voor groepsdynamiek voor nodig en moet kunnen aansluiten bij de leefwereld van de leerlingen. Sommige docenten weten van zichzelf dat ze daar niet goed in zijn. De sfeer wordt er snel negatief van, je kunt dan eerder schade aanrichten dan goed doen.”

Er zijn docenten die volgens hem over een zogenoemde ‘emotionele bluetooth’ beschikken, waardoor ze snel een veilige sfeer kunnen creëren in de klas, waarin alles bespreekbaar is. “Daarnaast kunnen deze docenten vaak haarfijn aanvoelen wat er achter bepaalde uitspraken zit – dat wat juist niet uitgesproken wordt. Laat hen liever het gesprek aangaan, eventueel ook in klassen van anderen.”

“Het is een noodzaak leerlingen te leren kritisch naar al die verhalen en beelden te kijken en feiten van fictie te onderscheiden.”

Het vluchtelingenvraagstuk

Praten over beeldvorming

Gelukszoekers en terroristen – er doen veel verhalen de ronde op sociale media over wie al die vluchtelingen zijn die naar Nederland komen en wat ze hier precies komen doen. Zeker voor leerlingen kan dit verwarrend zijn, frustratie oproepen of angstig maken. Het is daarom een noodzaak leerlingen te leren kritisch naar al die verhalen en beelden te kijken en feiten van fictie te onderscheiden. Laat hen daarom oefenen met beeldgeletterdheid.

Elk beeld, van een schilderij tot een verkeersbord, draagt een betekenis in zich die je kunt achterhalen door goed te kijken. Wie in staat is om die betekenis te lezen zal de boodschap beter begrijpen en mag zichzelf beeldgeletterd noemen.

Bij de productie van beeld worden er allerlei keuzes gemaakt. Sommigen noemen dit manipulatie, maar we maken dat soort keuzes zelf ook geregeld als we bijvoorbeeld foto's maken met de smartphone. Het standpunt van de camera, de belichting, geluid, locatie en montage zijn bepalend voor de sfeer en hoe de kijker het beeld ervaart. Door met lampen een personage te beschijnen, kun je iemand in een handomdraai omtoveren in een schurk of juist held. Door montage vormen beelden die eerst geen relatie met elkaar hadden een duidelijk verhaal.

Beeld is goed te analyseren door te kijken naar vier verschillende lagen:

- filmische laag: welke onderdelen zie je in het beeld? Vanuit welk perspectief zie je de setting? Hoe is het beeld gemaakt?
- narratieve laag: welk 'verhaal' vertelt het beeld? Hoe vloeien de elementen uit de filmische laag samen tot een vertelling?
- semantische laag: wat betekenen alle onderdelen in het beeld?
- retorische laag: waarvan wil dit beeld jou overtuigen?

Oefen zelf, of laat je leerlingen oefenen met voorbeelden uit de [workshop Mediawijsheid van Kennisnet](#).

Vluchtelingen

Hoe praat je met leerlingen specifiek over vluchtelingen en beeldvorming? Annemiek Bots van VluchtelingenWerk Nederland bespreekt de vijf meest voorkomende misvattingen op sociale media en zet de feiten op een rijtje.

1 | Gelukszoekers

Beelden in de media van vluchtelingen met smartphones roepen vaak vragen op: zijn dit wel vluchtelingen? "Het idee dat dit zulke arme mensen zijn dat ze geen telefoon hebben, klopt niet. Daarnaast is een smartphone voor hen het allerbelangrijkste bezit tijdens hun gevaarlijke overtocht en na hun aankomst hier, om contact te houden met familie in het thuisland."

Dat het arme sloebers zijn die hier geluk en geld zoeken is een van de meest hardnekkige ideeën over vluchtelingen, vertelt Bots: "Het zijn mensen zoals jij en ik, die in hun thuisland een huis en een goede

Kijk dan, een hele boot vol vluchtelingen. En hoe komen ze aan al die spullen!?

Dat is de stoomboot van Sinterklaas, jongen...

baan of bedrijf hadden – die laat je niet zomaar achter voor een onzekere toekomst in een onbekend land waar je de taal niet eens kent. Alleen als de kogels je om de oren vliegen en je niet meer veilig bent sla je op de vlucht."

Als er gevaar is door bijvoorbeeld oorlog, of vanwege persoonlijke redenen zoals politieke activiteit of seksuele geaardheid, krijgen mensen in Nederland bescherming of asiel. Anderen die niet in gevaar zijn, bijvoorbeeld arbeidsmigranten, krijgen geen bescherming en worden teruggestuurd.

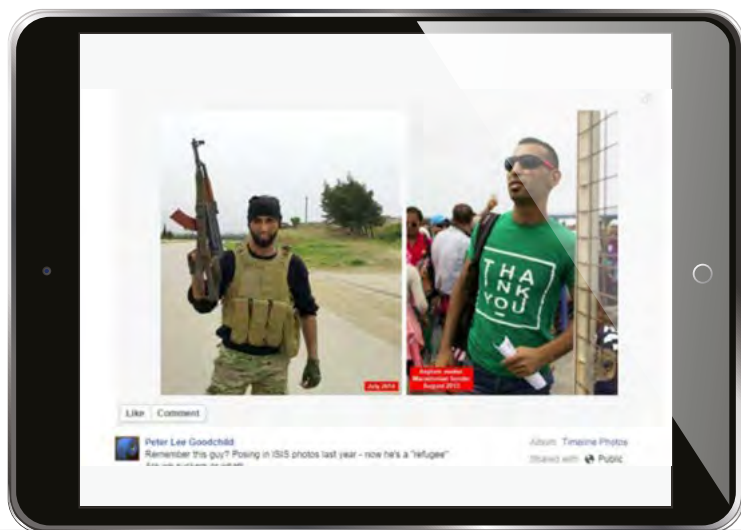

Vluchtelingenwerk heeft een aantal **persoonlijke verhalen** van vluchtelingen verzameld.

2 | IS-strijders en terroristen

De onderstaande foto van een Syriër werd honderdduizenden keren gedeeld op sociale media met het bericht dat er IS-strijders onder de vluchtelingen waren. Volgens een nieuwsbericht van de BBC ging het eigenlijk om een Syrische stukadoor die tijdens de oorlog juist voor vrijheid vocht en daarom zijn land moest ontvluchten.

Hoewel het voorkomt dat terroristen meereizen met vluchtelingen, controleert de IND volgens Bots altijd de identiteit van vluchtelingen. Jihadisten en terroristen krijgen geen asiel. Voor vluchtelingen die hier in Nederland aankomen, is het volgens Bots heel wrang om te horen dat ze voor IS-strijders worden aangezien. “Dat is juist het geweld waar ze zelf voor zijn gevlucht.”

3 | Alleenstaande mannen

Een veel gehoorde klacht op Facebook: wie laat er nou zijn gezin achter in een oorlogsgebied? Meestal ontvlucht het gezin gezamenlijk het oorlogsgebied en brengt de man zijn vrouw en kinderen naar een tijdelijke, relatief veilige situatie, bijvoorbeeld in Jordanië. “Daar laat hij ze dan achter in bijvoorbeeld een flatje met wat geld voor de huur van een paar maanden.” Eenmaal hier aangekomen, kan iemand die een verblijfsvergunning krijgt, via de regeling Gezinshereniging zijn gezin veilig en legaal laten overkomen. “Dat is een heel wat prettiger idee dan je vrouw en kind op een gammel bootje de overtocht te laten maken.”

“Een smartphone is voor vluchtelingen het allerbelangrijkste bezit tijdens hun gevaarlijke overtocht en na hun aankomst hier, om contact te houden met familie in het thuisland.”

“Om de nodige spullen te kopen krijgen vluchtelingen vaak een lening van de gemeente die ze meestal terug moeten betalen van hun uitkering.”

Grote getalen

“De moslimvluchtelingen komen met zovelen, dat de Europese en christelijke identiteit in het gedrang komt”, waarschuwde de Hongaarse premier in september 2015, zo schreef The Guardian. Gepaard met de volgende afbeelding op sociale media was de angst dat Nederland overspoeld zou raken bij velen al snel groot.

Welk schip en wie er precies op de foto staat is niet duidelijk, maar Syrische vluchtelingen zijn het niet.

Het idee dat er veel vluchtelingen in de wereld zijn klopt: historisch gezien zijn er momenteel meer mensen op de vlucht dan ooit – in 2015 waren dat er zo’n 60 miljoen.

Maar, door alle aandacht in de media lijkt het net of de meerderheid naar Nederland komt. “Ongeveer 1,5 procent komt naar Europa, waarvan 5,6 procent naar Nederland.” Van de Syrische vluchtelingen wordt de meerderheid in de regio opgevangen in bijvoorbeeld Libanon, Turkije of Jordanië.

4 | Alles gratis

De hoax – een niet kloppend verhaal dat echt lijkt – over vluchtelingen die zich het snelst verspreidde via sociale media was de volgende:

Kijk voor de echte **cijfers over asielbeleid** op rijksoverheid.nl.

Asielzoekers krijgen in Nederland

€40/ volwassene en €29/ kind per dag
dat is voor een gezin met 2 kinderen

+/- €4140 PER MAAND ?!

Terwijl er in Nederland Mensen;
in armoede leven;
amper rondkomen;
op straat moeten leven;
...

**DEEL DIT BERICHT
ALS U VINDT DAT DIT NIET KAN !!!**

Bots: “We zien heel vaak dat dit soort bedragen rondgaan op internet die helemaal niet kloppen. Dat is jammer, want mensen krijgen daardoor een verkeerd beeld.” Wie bescherming krijgt van de Nederlandse overheid verhuist vaak met niet meer dan wat tassen met kleding naar een woning. Door de schaarste op de woningmarkt, komen ze tegenwoordig ook vaak terecht in oude kantoorpanden of container-woningen. “Om de nodige spullen te kopen krijgen vluchtelingen vaak een lening van de gemeente die ze meestal terug moeten betalen van hun uitkering.”

Wat kun je zelf doen?

- Maak gebruik van het lespakket dat Codename Future in opdracht van VluchtelingenWerk maakte. In **twee digitale lessen** leren leerlingen waarom mensen vluchten, wat het belang is van veiligheid en wat VluchtelingenWerk Nederland doet.
- Bekijk samen met leerlingen filmpjes van VluchtelingenWerk Nederland op YouTube.
- Bekijk met leerlingen de **hoax-wijzer op google** om ze kritischer te leren kijken naar online content.

Colofon

Dialogo in de klas over terreur op sociale media is een uitgave van **Mijn Kind Online**, een website van **Kennisnet**, in samenwerking met **Mediawijzer.net**.

Hoofdredactie

Remco Pijpers

Coördinatie & eindredactie

Simone Barneveld

Teksten

Marianne Eggink, Madeleine Rood,
Simone Barneveld

Vormgeving

Optima Forma bv, Voorburg

Fotografie

Dirk-Jan Visser, Etienne Oldeman,
Reyer Boxem, Rodney Kersten, iStock,
Hollandse Hoogte

Illustraties

Nozzman

Verder lezen?

schoolenveiligheid.nl
devreedzameschool.nl
mediawijsheid.nl
hetabc.nl/brussels

mijn kind
Online

Kennisnet

mediawijzer.net

© Kennisnet

Zoetermeer, oktober 2016

Mijn Kind Online/Kennisnet
Paletsingel 32
2718 NT Zoetermeer

T 0800 321 22 33
E informatie@mijnkindonline.nl
I mijnkindonline.nl

Postadres:
Postbus 778
2700 AT Zoetermeer